

Ergetowski, Ryszard

"Deutsch-Slawische Wechselseitigkeit, besonders in der Geschichte der Wissenschaft: Deutsch-russische Wissenschaftsbeziehungen im 18. Jahrhundert", Eduard Winter, Berlin 1981 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 27/2, 502-503

1982

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Eduard Winter: *Deutsch-slawische Wechselseitigkeit, besonders in der Geschichte der Wissenschaft: Deutsch-russische Wissenschaftsbeziehungen im 18. Jahrhundert*. Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften der DDR. Akademie-Verlag, Berlin 1981, ss. 42.

Czwarty numer sprawozdań z posiedzeń odbywanych w Akademii Nauk NRD w 1980 r. przynosi dwie rozprawy prof. Eduarda Wintera. Tytuł pierwszej z nich o niemiecko-słowiańskich kontaktach w zakresie historii nauki nie jest adekwatny do treści recenzowanego tekstu, ten bowiem zawiera osobiste wspomnienia i informacje o badaniach — podejmowanych przez autora na tym obszarze. Rozprawa druga o niemiecko-rosyjskich naukowych stosunkach w XVIII wieku stanowi rozwinięcie pierwszego tytułu i w znacznej mierze jest jego powtórzeniem.

E. Winter, urodzony w 1896 r. w Czechach i uczuciowo związany z tym krajem, właśnie tam przeszedł swe slawistyczne inicjacje. Pogłębił je w czasie studiów w Innsbrucku, gdzie dodatkowo zetknął się z przedstawicielami innych słowiańskich nacji. W 1919 r. osiadł w Pradze, prowadząc dydaktyczne i badackie prace najpierw na wydziale teologicznym, a następnie filozoficznym tamtejszego niemieckiego uniwersytetu. Jego doktoryzacyjna rozprawa dotyczyła szkolnej reformy w Czechach, podjętej pod koniec XVIII stulecia przez F. Kindermanna. Następnie zajął się postacią praskiego profesora B. Bolzano (1781—1848). Dociekania nad biografią i dziełami tego znakomitego matematyka, filozofa i logika uTORowały Winterowi w 1937 r. (jako jednemu Niemcowi) drogę do Czechosłowackiej Akademii Nauk. Po aneksji Czechosłowacji przez III Rzeszę badania związane z Bolzano musiały ulec zawieszeniu. Również wydana przez Wintera w 1938 r. książka pt. *Tausend Jahre Geisteskampf im Sudetenraum* za przychylnie nastawienie wobec Czechów znalazła się na nazistowskim indeksie. Mimo to jej autor znów podjął niemiecko-czeską tematykę i w 1943 r. ogłosił studium *Der Josefismus und seine Geschichte*, które w 1945 r. ukazało się również w wersji czeskiej. Po upadku hitlerowskich Niemiec Winter pozostał w Pradze, gdzie zetknął się z żołnierzami Armii Czerwonej. Ta konfrontacja potwierdziła jego dobre o niej mniemanie. Udzieliła mu ona — jak pisze — znakomitej lekcji internacjonalizmu. Mimo to w dwa miesiące później przeniósł się do Wiednia.

W stolicy Austrii natrafił Winter na interesujące i nie wykorzystane dotąd materiały. Dotyczyły one dochodzenia wdrożonego przeciw W. I. Leninowi w 1914 r., procesów przeciw jakobinom w apostołskiej monarchii Habsburgów, wykładów F. Schlegla. Dla tego historyka i filologa (jako pierwszy wskazał na podobieństwo sanskrytu i języków indoeuropejskich) nie były obojętne kwestie słowianoznawcze i sprawa utworzenia katedry slawistyki w Uniwersytecie Wiedeńskim. Spuścizna po J. Popoviću, J. Kopitarze i F. Miklosichu ukazała ich kontakty z W. von Humboldtem, J. W. Goethem, J. Grimmem i G. H. Pertzem.

W 1947 r. powołano Wintera na katedrę w hallskiej uczelni im. M. Lutra. To dało mu asumpt do dalszych poszukiwań (szczególnie w Archiwum Fundacji Franczkiego) i nowych opracowań. Z Halle były związane takie indywidualności, jak G. W. Leibniz czy Ch. Wolff. Oddziaływali oni na rozwój nauki nie tylko w swej ojczyźnie; posiadając rozległe kontakty z uczonymi polskimi i rosyjskimi wywarli znaczny wpływ na ukształtowanie się nowożytnej myśli również w środkowej i wschodniej Europie. W okresie tym Winter aktywnie współdziałał z radziecką administracją wojskową na terenie NRD. Z sentymentem wspomina o współpracy z gen. S. J. Tiulpowem, szefem Wydziału Kultury przy RAW, o wspólnych „szturmowych latach” 1947—1949.

W 1951 r. przenosi się E. Winter z Halle do Berlina. Jako kierownik Katedry Historii Europy Wschodniej i dyrektor Instytutu Historii ZSRR mógł objąć swą

penetracją nowe regiony i kontynuować opracowywanie poprzednich znalezisk. W 1953 r. ukazało się jego dzieło *Halle als Ausgangspunkt der deutschen Russlandkunde im 18. Jahrhundert*, a w 1954 r. dalszy tom pt. *Die Pflege der west- und südslavischen Sprachen in Halle*. Cykl został zamknięty publikacją *Die tschechische und slowakische Emigration in Deutschland im 17. und 18. Jahrhundert*.

Na ten okres przypadają wyjazdy prof. Wintera do Leningradu, Moskwy, Kijowa, na uroczystości związane z osobą I. Franka i T. Szewczenki. Wyprawy te otwały przed nim dalsze możliwości kwerend, poznania źródeł wyświełających związki z Rosją takich postaci, jak L. Euler, D. G. Messerschmidt, A. L. Schlözer, G. Ch. Eimart, L. Blumentrost. Dla udostępnienia tych zasobów badaczom niemiecko-rosyjskich stosunków w XVII, XVIII i XIX wieku, prof. Winter zainicjował wydawanie serii pt. „*Quellen und Studien zur Geschichte Osteuropas*”.

Równolegle do tych poczynañ niemiecki uczyony zaczął przygotowywać nowy cykl, tym razem dotyczący stosunków między Kościołem Rzymskim a Rosją. Myślą przewodnią tego dzieła jest teza, że paralelnie z „*Drang nach Osten*” przez cały ciąg europejskiej historii — poczynając od średniowiecza — istniały usiłowania Rzymu, aby rozciągnąć swe wpływy nad Rosją. Oczywiście wydaje się rzeczą dyskusyjną, czy przeciwstawienie się przez carat tym tendencjom było rzeczywiście korzystne dla ludów między Dnieprem a Uralem.

Wyjazdy do ZSRR sprzyjały nawiązywaniu osobistych kontaktów z przedstawicielami radzieckiej nauki. Przy ich poparciu i przy pomocy swych uczniów mógł prof. Winter zorganizować szereg wspólnych, niemiecko-radzieckich spotkań i konferencji. Zaowocowały one publikacjami obejmującymi wygłoszone z tych okazji referaty i rozprawy.

Dla E. Wintera oczywiste były również niemiecko-polskie powiązania. Dostarczyły ich sporo czasy saskie: archiwa i biblioteki Drezna oraz Lipska posiadają jeszcze wiele nie wykorzystanych dotąd z tego zakresu materiałów. Sam Winter nie podjął jednak w tej dziedzinie żadnych inicjatyw ani badań. Natomiast powrócił do spraw czeskich. Temu zwrotowi zawdzięczamy rozprawę pt. *Frühhumanismus in Böhmen*. Wydaje się jednak, że prof. Winter najlepiej się czuje w epoce Oświecenia. Dowodzą tego zarówno poprzednie publikacje, jak i te, które poczęły ukazywać się w latach sześćdziesiątych: *Frühaufklärung, Frühliberalismus, Beiträge zur Geschichte des religiösen und wissenschaftlichen Denkens*.

W czerwcu 1965 r. prof. Winter przeszedł na emeryturę. Ale nie znaczy to, że zerwał z pracą naukową, że ustała jego pisarska i edytorska działalność. Jeszcze tego samego roku wydawnictwo Holzberg ze Stuttgartu zwróciło się do niego z propozycją współpracy nad edycją dzieł wszystkich B. Bolzano. Z zaprojektowanych 50 tomów ukazało się dotychczas 15. To olbrzymie przedsięwzięcie koresponduje z poczynaniami Austriackiej Akademii Nauk, która przy poparciu prof. P. Funka wyłoniła specjalną komisję dla badań nad spuścizną praskiego matematyka i filozofa. Również Centralny Instytut Filozofii Akademii NRD z racji dwusetnej rocznicy urodzin tego uczonego ogłosił rok 1981 Bolzanowskim.

Jak podkreśla prof. Winter w swej publikacji ideom patriotyzmu i internacjonalizmu służył zawsze w miarę swych sił i intelektualnych możliwości.

Ryszard Ergetowski
(Wrocław)

* * *